

Horthy Miklósról, a politikusról (miközben *Horthyt*, az embert igen nagyra becsüli); *Kállay Miklósról* pedig azt tartja, hogy egy vidéki főispán szintjén próbálta kormányozni Magyarországot a háború alatt, s rosszallja tétova, habozó politikáját. Talán ennyi is elég annak érzékeltetésére, hogy ezek az emlékezők szuverén egyéniségek voltak, s mindegyik a maga szilárdnak vélt álláspontjáról ítélte meg az ország helyzetét és jövőjét, s tette a dolgát legjobb meggyőződése szerint.

Az emlékiratok olvasójának bizony elfogulatlanul és nyitottan kell közelednie ezekhez a művekhez, s felkészülnie a kifejtett gondolatok kritikai befogadására. Itt a kritikaira tetszem a hangsúlyt, mert hiszen az egész sorozat közreadásának az a legfőbb értelme, hogy történelmi-politikai szemléletmódot tanuljunk belőle, s a szerzőkkel vitázva megalakossuk a magunk szuverén változatát, amire ugyancsak nagy szükségünk van az elmúlt évtizedek mindent laposra gyaluló, sivár és terméketlen ideologizálása után.

S ha egy-egy eseménysor több szempontú, kritikai bemutatásával a tanulók érdeklődését is fel tudjuk kelteni közelmúlt történelmünk iránt (erre leginkább a szakköri és önképzőköri feldolgozás lehet alkalmas), akkor máris tettünk valamit egy új, tisztultabb történelmi- és társadalomszemlélet kialakításáért.

ANTAL LÁSZLÓ

Tököl, 1956

Nagy hagyománya van a magyar történelemben a becsapátásnak, amelynek eredete valami ősi, mély hiszékenység, valamiféle turáni átok vagy mi, hogy éppen annak hittünk a legjobban, akinek nem lett volna szabad. Az ellenségben nemes és sportszerű ellenfelet hinni ősi privilégiumunk; erre valóságos laricsev a múltunk. Igaz, van a felemelt sisakrostélynak Don Quijote-i nemessége, bár e tragikus hős csak barbár tréfákban említhető a józan machiavellizmussal közös lapon.

Nemzeti hőseinknek mintha passziójuk lett volna tenyerükön szívükkel primitív csapdába besétálni, hogy legyen belőlük gyászos történelem. Józan ésszel nem egészen világos, miként keveredhetett Janus Pannonius püspökként egy esetlen összeesküvésbe, hogy futtában érje a halál, és a magyar jakobinusok lebukásának története is inkább maflasság, mint gonosz elárultatás; és az is, hogy Károlyi Mihály gróf miniszterelnököt a trónját veszített uralkodó Bécsbe tudta idézni, s magánál tartani, mint hajdan Török Bálintot a szultán, nehezen magyarázható történet. A nem túlságosan dicső példák sorolhatók ad infinitum. *Kő András* és *Nagy J. Lambert* kötetének tanulsága e tekintetben semmi újjal nem szolgál.

A cím konkrét, jól ismert dátumra utal, 1956. november 3. estéjére, amikor is – mint ez *Maléter Pál* özvegyének, *Gyenes Juditnak* szavaiból szintén kitűnik – a magyar honvédelmi miniszter követségbe ment egy közönséges csapattiszthez, hogy a szovjet hadserg kivonulásáról tárgyaljon vele.

Azért éppen annak hadiszállásán, mert – ha rangban partner lett volna és nem lett volna hadiállapot – a nemzetközi illem szerint szép lett volna, ha így cselekszik.

Nehez erre azt mondani, hogy virtus, még ha Maléter akkori szavai szerint nem menni gyávaság lett volna.

Ennek a különös könyvnek a valódi értékét, és értéke mibenlétét nehéz megállapítani. Témája félig-meddig beletartozik az Oral History Archivum kutatásaiba, módszere pedig fedi azt. Annak ténye, hogy a szerzők – azaz interjúkészítők – utánajártak e kísérteties éjszaka (és a következő reggel) szereplőinek, becsülni való riporterri nyomozómunka, nem más. Az azonban, hogy szóra is bírták őket, több esetben teljesítmény, hiszen nyilatkozott nekik *Uszta Gyula* nyugalmazott altábornagy, a partizánszövetség egykori vezetője is, aki a forradalom második napján, *Moszkvában* értesült a hazai eseményekről.

Uszta ez ideig mélyen hallgatott arról, amit tudott. Az ő szerepének fontos vonatkozásai vannak, állításai pedig megmérhetők a róla szóló állítások tükrében is.

E tekintetben a munka az egyetlen lehetséges korrekt módszer szerint készült: mindenki, aki hajlandó volt névvel vagy név nélkül nyilatkozni, elmondta, amit elmondott, cenzúrázta és hitelesítette a maga nyilatkozatát, majd szövege bekerült szépen a többieké közé. A szerzők tisztességgel nem foglalhattak állást, de ez nem is lehetett céljuk. Az *igazság* – legalábbis részben – kihámozható a nyilatkozatokból, mint ahogyan elég tisztán kitűnik, ki és miben hazudott.

Adott a szöveg, a figyelmes olvasó sok mindent megtudhat belőle.

Zavarba csak az ejt, hogy az ellenőrizhetően korrekt *Hersiczky Lajos* tábornok nevét e könyv *Hersickinek* írja. Nem tudni, miért, mint ahogyan az olvasó által nyilván nem ellenőrizhető adatokban e szerint lehetséges más tévesztés is. Kő András személyes közlése szerint *Hersiczky* járt el Usztánál az interjúkészítők támogatására.

A megkérdezettek között egyébként honvédek, tisztek, volt ávósok is szerepelnek – ezúttal szembesített állításaikkal. Az igazság tehát elég rendesen kihámozható, ha nem is első olvasásra. Különösen érdekes ezért *Fomin* ezredesnek (ma hadtörténész), a volt tolmácsnak szavait a róla mondottakkal összevetni, és tudni arról, hogy nyilatkozóként két évvel ezelőtt nem tudott már magyarul, de a magyar televízió második világháborúról azóta készült vitaműsorában izgalmában *magyarul* szól hozzá, és csak a vitavezető Horvát János „po ruszski, pozsalujszta” megismételt kérésére váltott vissza orosz nyelvre, hogy a több nemzetiségű társaság váltott szinkrontolmácsait ne zavarja össze. Érdekes összevetni *Széles Róbert* állításait is a kötet elejének szövegével. *Széles*, e majdnem elfelejtett szereplő, *akiről előszeretettel feledkezik meg a túlélők többsége*, ritka személy: őt visszaengedték az oroszok. Akár ugyanezzel vethetők össze az *Erdei Ferencről* mondtak. A dicsó utóéletűvé lett politikust valamiért nem szerette az őt ismerők egy része. Ennek okáról is megtudhat valamennyit az olvasó, hiszen mindennek van elégséges oka, és *Erdei* történetesen tagja volt a Maléter vezette küldöttségnek (erről nem volt szokás beszélni), ám a világon semmi bántódása nem esett. Ezzel szemben valamiért sértve érezte magát.

Külön említendő a kötetet záró, eddig látókörön kívül hagyott eseménysorozat, a Juta domb körüli lövöldözés több szemszögből bemutatott története. A megrendítő pillanat, amikor *véletlenül* majdnem kiszabadították a felkelők az elfogott küldöttséget. Az 1956. november 4-i rövid ütközetről részben civil és fegyvertelen szemtanúk is beszámoltak; néhányuk névtelenül. Még egy-két esztendeje is félték a tudás következmenyeitől.

Kő András – Nagy J. Lambert: *Tököl 1956, Publica, Budapest, é.n.*

SZITÁNYI GYÖRGY

Olvadás és magyarság innen és túl

A recenzens figyelmezteti az olvasót, hogy egy *nagyon fontos* könyvről ír. Elfogultan, ugyanis a szerzők egykori kollégái és még mindig barátai. Ezt kompenzálva elhatározta, hogy az álobjektivitást feladva a kisebbik rosszat választja: kihegyezi piros ceruzáját.

A Közép-Európa Intézet Hungari Extra Hungariam sorozatában megjelenő könyv címből „Magyar olvasáskultúra határon innen és túl” az *olvadás*, első mondatából „vizsgálat tárgyává tessük a nemzeti kultúrához való kötődés, a nemzeti azonosság tudat aktuális állapotát” az *identitás* tűnik az olvasáskutatók által felvállalt szociológiai vizsgálódás függő változójának. Az olvasó mindvégig bizonytalan marad, ugyanis a négy tanulmány szerzői közül *Gereben Ferenc* az olvasói és műbefogadói arculat, az értékrend és az identitás összefüggéseit vizsgálja, *Nagy Attila* az olvasási kultúra és a nemzeti azonosság tudat, *Lőrincz Judit* a pedagógusjelöltek gyermekkori és aktuális olvasmányainak